

Н. О. Волошина, Л. О. Кармизова

*Дніпропетровський національний університет ім. Олеся Гончара***АНАЛІЗ ФІТОРИЗНОМАНІТТЯ ЗАПЛАВИ ДНІПРА
В МЕЖАХ МЕГАПОЛІСУ**

Наведено біоекологічну характеристику флори, проведено аналіз фіторізноманіття заплави Дніпра в межах мегаполісу. Список складено на основі власних досліджень, літературних джерел і гербарних матеріалів.

Ключові слова: фіторізноманіття, заплава, гігоморфи, рідкісні, адвентивні види.

Приведена биоэкологическая характеристика флоры, проведен анализ фито-разнообразия поймы Днепра в пределах мегаполиса. Список составлен на основе собственных исследований, литературных источников и гербарных материалов.

Ключевые слова: фито-разнообразии, пойма, гигроморфы, редкие, адвентивные виды.

The bioecological characteristics of flora, phytodiversitys analysis flood-land of Dnipro within the metropolis was analyzed. List compiled and based on own researches, literature and herbarium materials.

Key words: phytodiversity, flood-land, gigromorphy, rare species, adventive species.

У наш час збереження біорізноманіття – найважливіша екологічна проблема, особливо для степової зони України, території якої надмірно трансформовані господарською діяльністю. Аналіз флористичного складу урбанofлори в контексті збереження природного середовища людини має велике значення.

Численні літературні джерела [1; 4; 7] та картографічні матеріали свідчать, що заплава Дніпра в межах м. Катеринослав (Дніпропетровськ) до створення Дніпровського (Запорізького) водосховища була достатньо розвинута, а її територія вкрита в основному природною рослинністю [8].

Методи досліджень. Флористичні дослідження проводилися з використанням загальноботанічних методів збирання, гербаризації, визначення видів та їх екоморф [3; 6; 8; 11; 13; 17–19].

Список видів сучасної флори складено на базі власних зборів, вивчення гербарію кафедри геоботаніки, ґрунтознавства та екології ДНУ, літературних джерел. Латинські назви видів подані згідно із сучасною номенклатурою [22].

Екоморфічний аналіз проведено за найважливішими для даної роботи екоморфами (біоморфи, гігоморфи, ценоморфи). *Біоморфи:* Ann – однорічник, Bien – дворічник, Per – багаторічник, Fr – чагарник, Arb – дерево.

Гігоморфи: Ну – гідатофіт (занурений); Pl – плейстофіт (з плаваючим листям); Hel – гелофіт (повітряно-водний); Hg – гігрофіт (зволожених місцезростань); Ms – мезофіт (середніх за зволоженістю місцезростань); X – ксерофіт (сухих місцезростань). *Ценоморфи:* Aq – аквант (водяний); Pal – палюдант (болотний); Pr – пратант (лучний); Sil – сільвант (лісовий); St – степант (степовий); Ps – псамофіт (вид піщаних ґрунтів); Pt – петрофіл (вид кам'янистих ґрунтів); Ru – рудерант (бур'янистий); H – галофіт (вид засоленних ґрунтів); Cu – культурант (культурний).

Багато видів займають проміжне положення, тобто зустрічаються в ценозах різних типів рослинності (наприклад, PalPr – болотно-лучний), у процесі аналізу вони були віднесені до символу, який стоїть на другому місці.

Результати досліджень. Територія заплави Дніпра в нижній частині міста до створення водосховища була незначної ширини з піщаними ґрунтами та молодими наносами Дніпра. На низовинах, які заливалися в період повені во-

дою, було відмічено наявність добре розвинутих лісків із тополі чорної, білої, осики, верби, береста, в'яза, дуба, вільхи чорної з домішкою калини (*Viburnum opulus L.*) [1], чагарників із верби пурпурової (*Salix purpurea L.*), розмаринолистої (*Salix rosmarinifolia L.*), вухастої (*Salix aurita L.*), тритичинкової (*Salix triandra L.*), незначних груп берези пухнастої (*Betula pubescens Ehrh.*). Природна деревно-чагарникова рослинність тут була збагачена рядовими посадками верби гостролистої (шелюги) (*Salix acutifolia L.*) для закріплення пісків у середині XIX сторіччя [1]. Ці місцевості відрізнялись наявністю ділянок із застоєм води у тимчасових водоймах та незначних боліт, у межах яких досить часто формувались вільшняки [1; 14].

На території заплави у верхній частині міста лісова рослинність ще була збережена в майже природному вигляді. Вона була представлена типовими заплавними лісами, лучною та псамофітною рослинністю [1; 4; 5; 10; 12].

У результаті побудови Дніпрогесу та підняття води заплава в нижній частині міста була затоплена повністю, а в нижній частині – підтоплена.

Після створення водосховища та в результаті багаторічної господарської діяльності природна деревно-чагарникова рослинність була знищена на основній території заплави або змінена корінним чином. Сюди проникли адвентивні види, які натуралізувалися в антропогенно трансформованих умовах заплави.

Деякі види набули незвичайно широкого розповсюдження. Наприклад, аморфа чагарникова, культивована в Катеринославі в кінці XIX століття [1; 16] як декоративна рослина, в 80-х роках XX ст. розповсюдилася уздовж всієї берегової лінії Дніпра, займаючи понад 50 % її протяжності [2]. Вона розповсюдилася уздовж урізу води, утворивши крайню смугу в прибережних деревно-чагарникових угрупованнях. У заплавних лісах і на островах її ценози та їх фрагменти займають до 30 % території [2]. Тут у зв'язку із середньозаплавним режимом [4] підлісок у заплавних лісах був розвинений слабо. Після зарегулювання стоку Дніпра дія ценози зменшилася і ценози аморфи зайняли різноманітні біотопи заплави у зв'язку із широкою її амплітудою до зволоження. Це знижує рекреаційну цінність ділянок заплави, особливо важливих для міст Степової зони.

Сучасна флора заплави Дніпра в межах мегаполіса в наш час містить 559 видів вищих рослин.

Вони належать до 5 класів та 86 родин. Найбільшим числом видів представлені родини: Asteraceae (76), Poaceae (48), Brassicaceae (43), Fabaceae (35), Caryophyllaceae (27), Lamiaceae (27), Chenopodiaceae (22), Rosaceae (19), Surraceae (16), Boraginaceae (16), Ranunculaceae (13), Apiaceae (12), Polygonaceae (10 видів).

Неоднорідність фізико-географічних умов визначає наявність тут різних типів рослинності: водна, болотна, лучна, лісова, степова та видів, що належать до різних екоморф.

Аналіз ценоморфічної структури флори показує, що найбільшим числом видів серед біоморф представлені багаторічники (280), найменшим – дерева (34 види) (рис. 1).

Види флори досліджуваного району належать до 10 основних фітоценотичних груп.

Аналіз ценоморфічної структури флори (рис. 2) показує, що в її складі переважають рудеральні (бур'янисті) види, це вказує на значну антропогенну трансформованість. Рудеральна флора складає 139 видів, серед яких 47 є адвентивними, які проникли на територію заплави в різні історичні періоди.

Аналіз гігоморф показує, що основну масу видів складають мезофіти (311), а також ксерофіти (124), що відображає умови трансформованої заплави зарегульованого Дніпра, на території якої гігрофільна флора поступово стала заміщатися мезофільною і навіть ксерофільною (рис. 3).

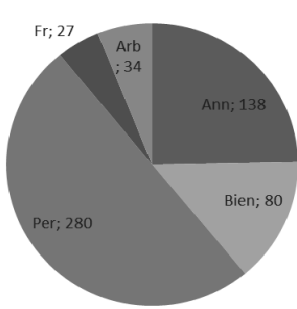

Рис. 1. Аналіз біоморфічної структури флори

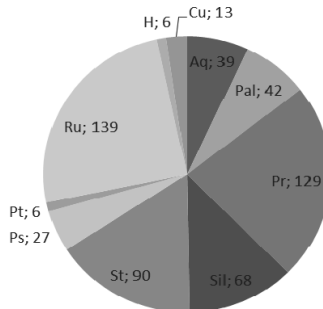

Рис. 2. Аналіз ценоморфічної структури флори

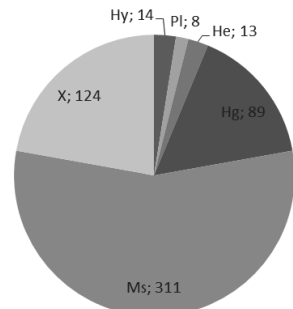

Рис. 3. Аналіз гігморфічної структури флори

Значною кількістю представлені лучні види (129), що відбиває фізико-географічні умови долини великої ріки. Разом із болотними й водними видами вони становлять понад 40 % флори. Багато видів займають проміжне положення, тобто зустрічаються в ценозах різних типів рослинності (наприклад, PalPr – болотно-лучний), у процесі аналізу вони були віднесені до символу, який стоїть на другому місці.

До складу флори території заплави Дніпра в межах міста входить 24 види, які занесені до Червоного списку Дніпропетровської області [21], 4 види (*Tulipa biebersteiniiana* Schult. et Schult. fil., *Stipa capillata* L., *Trapa borysthena* V. Vassil., *Salvinia natans* (L.) All.) з Червоної книги України [20], а також один вид, який занесено до Європейського червоного списку – *Rumex ukrainicus* Fisch. ex Spreng.

Таким чином, флора заплави Дніпра в межах м. Дніпропетровськ відрізняється значним різноманіттям як у видовому, екоморфічному, так і в соціологічному відношенні. У контексті поліпшення умов якості життя населення в межах мегаполісу необхідне підтримання існуючого рівня фіторізноманіття, а по можливості – його підвищення.

Бібліографічні посилання

1. Акинфиев И. Я. Растительность Екатеринослава в конце первого столетия его существования / И. Я. Акинфиев. – Екатеринослав, 1889. – 238 с.
2. Барановский Б. А. Распространение аморфы кустарниковой в днепровской пойме в условиях каскада / Б. А. Барановский // Вопр. степ. лесовед. и рекультивации земель. – Днепропетровск, 1988. – С. 147–151.
3. Барановский Б. А. Растительность руслового равнинного водохранилища / Б. А. Барановский. – Днепропетровск : Изд-во Днепропетр. ун-та, 2000. – 172 с.
4. Бельгард А. Л. До типології заплавних лісів Середнього Дніпра / А. Л. Бельгард, Т. Ф. Кириченко // Зб. робіт біол. фак-ту ДДУ, 1938. – Т. IX. – С. 129–141.
5. Бельгард А. Л. Лесная растительность юго-востока УССР / А. Л. Бельгард. – К., 1950. – 258 с.
6. Визначник рослин України. – К., 1965. – 876 с.
7. Гроссгейм А. А. Некоторые данные о растительности ныне затопленных песчаных островов Днепра близ Днепропетровска / А. А. Гроссгейм // Сб. работ биол. фак-та Днепропетровского ун-та. – Днепропетровск, 1948. – С. 3–32.
8. Дубына Д. В. Макрофиты – индикаторы изменений природной среды / Д. В. Дубына, С. Гейны, З. Гроудова. – К. : Наук. думка, 1993. – 433 с.
9. Евдущенко А. В. Распространение высшей водной растительности в Запорожском водохранилище в условиях каскада / А. В. Евдущенко // Биологические аспекты охраны и рационального использования окружающей среды. – Днепропетровск, 1977. – С. 10–24.
10. Еліашевич О. А. Луки середнього Дніпра / О. А. Еліашевич // Зб. наук. пр. Дніпропетр. бот. саду. – Д., 1936. – № 1. – С. 52–86.

11. Катанская В. М. Высшая водная растительность континентальных водоемов СССР / В. М. Катанская. – Л. : Наука, 1981. – 185 с.
12. Корещук К. Е. Растительность Обуховско-Каменского массива / К. Е. Корещук // Зб. пр. Дніпропетр. бот. саду. – 1939. – № 4. – С. 117–125.
13. Определитель высших растений Украины. – К. : Наук. думка, 1987. – 545 с.
14. Свіренко Д. О. Альголічне дослідження цікавого купиння коло Дніпропетровська : зб. пр. Дніпровської біолог. станції / Д. О. Свіренко. – К. : 1927, ч. 2. – С. 423–470.
15. Сидельник Н. А. Типы зарастания водоемов долины порожистого Днепра и Самары Днепропетровской / Н. А. Сидельник // Вестник НИИ ин-та гидробиол. Днепропетр. ун-та. – Днепропетровск, 1948. – Т. 8. – С. 9–11.
16. Сидоров В. Материалы для изучения Екатеринославской флоры / В. Сидоров // Ботанические записки (Scripta botan.). – СПб., 1897. – Вып. 14. – С. 1–124.
17. Тарасов В. В. Флора Дніпропетровської та Запорізької областей. Судинні рослини. Біолого-екологічна характеристика видів : моногр. / В. В. Тарасов. – Д. : Вид-во ДНУ, 2005. – 276 с.
18. Флора европейской части СССР / под ред. А. А. Федорова. – Л. : Наука – 1974. – 1989. – Т. I. – Т. VIII.
19. Флора УССР. – К. : Вид-во АН УРСР 1935–1965. – Т. I – Т. XII.
20. Червона книга України. Рослинний світ. – К. : Глобалконсалтинг, 2009. – 900 с.
21. Червоний список видів рослин і тварин Дніпропетровської області (Затверджений рішенням обл. ради депутатів 27.12. 2011р., № 219-10/VI), – 27 с.
22. Mosyakin S. L. Vascular plants of Ukraine / S. L. Mosyakin, M. M. Fedorochuk // Nomen clatural checklist. – К. : Institute of botany. National academy of sciences of Ukraine, 1999. – 346 с.

Надійшла до редколегії 01.04.2013.

УДК 556.3.01+581.5

В. Н. Зверковский, И. Б. Гунько, А. П. Мелентьев

Днепропетровский национальный университет им. Олеся Гончара

МОЖЖЕВЕЛЬНИК ВИРГИНСКИЙ КАК ЛЕСОПАРКОВАЯ КУЛЬТУРА

Аналізуються біолого-екологічні особливості ялівця віргінського як виду, перспективного у різних напрямках озеленення в умовах степової зони.

Ключові слова: ялівець віргінський, приживання, стійкість, екологічна амплітуда.

Анализируются биолого-экологические особенности можжевельника виргинского как вида, перспективного в различных направлениях озеленения в условиях степной зоны.

Ключевые слова: можжевельник виргинский, приживаемость, устойчивость, экологическая амплитуда.

Biologi-ecological features of Juniperus Virginiana are under consideration. It's proposed as a promising species for settlement gardening in conditions of the steppe zone.

Key words: juniperus virginiana, acclimation rate, resistance, ecological amplitude.

Зелёное строительство и лесоводство занимают важное место в структуре народного хозяйства. Рукотворные насаждения выполняют почвообразующую и водоохранную функции, создают микроклимат, формируют и подчёркивают архитектурный стиль городов.

Список хвойных пород, вовлеченных в озеленительную практику на территории Украины, обширен. Однако успешное решение задач озеленения возможно только в случае соответствия биоэкологических особенностей видов, вводимых в